

MARIE MAREČKOVÁ

ÚLOHA PREŠOVA JAKO CENTRA OBCHODU VÍNEM V PRVÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Jak dokázal systematickými výzkumy F. Hejl,¹ východoslovenská města plnila i za pozdního feudalismu funkci svorníku v obchodních vztazích oblastí střední, jihovýchodní a východní Evropy, jejichž ekonomika byla prostoupena rozvinutou a pevně organizovanou sítí vzájemných vazeb a souvislostí. Krakovský trh vzhledem k východoslovenským městům ani v tomto období neustoupil z pozice významného zprostředkovatele dodávek luxusního západoevropského zboží, zejména však zboží hromadné spotřeby, a představoval pro tato města prvořadě odbytiště domácích produktů, především vína.

V zapojení východoslovenských měst do těchto obchodních vazeb se však prosazovaly podstatné změny. Zatímco např. dálkový obchod Bardějova od poloviny sedmdesátých let 16. století se přikláněl k místnímu trhu a objem importu se snižoval, zprostředkovatelská funkce Prešova se udržela a upevnila.² Prešov postupně získal postavení nejdůležitějšího východoslovenského centra dálkového obchodu mezi evropským západem a severozápadem

¹ F. Hejl, *Městský archiv v Krakově a jeho význam pro studium česko-polských a slovensko (uhersko)-polských vztahů od konce 15. do konce 18. století*, Sborník Matice moravské 79, 1960.

Český obchod na krakovském trhu po Bílé hoře, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C, 8, 1961. *Východoslovenská města a jejich místo ve struktuře středoevropských obchodních vztahů v období rozvinutého a pozdního feudalismu*, Historický časopis 21, 1973.

² M. Marečková, *Společenská struktura Prešova v první polovině 17. století*. (Habilitační práce), Brno 1977, UJEP, fakulta pedagogická, s. 280. *Společenská struktura Bardějova v první polovině 17. století*. (Kandidátská disertace), Brno 1974, UJEP, fakulta filozofická, s. 575 + přílohy. Z poznatků těchto prací studie vychází.

F. Kavka, *Český a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích (do poloviny 17. století)*, Sborník historický 5, 1957, s. 155n.

P. Horváth, *Príspevok k obchodným stykom východoslovenských miest s Poľskom a Sedmohradskom v 16.—17. storočí*, Nové obzory 7, 1965, s. 135 n.

Š. Kazimír, *Základné rysy obchodu Prešova v 16. a 17. storočí*, Nové obzory 19, 1977, s. 171 n.

na jedné straně a jihem a jihovýchodem na straně druhé. V tomto procesu sehráli důležitou úlohu přešovští obchodníci, kteří udržovali ve vlastní režii obchodní spojení s Polskem, Slezskem, Rakousy, Moravou a Sedmihradskem.

Základní charakteristika přešovského dálkového obchodu se nezměnila. V exportu převažovaly zemědělské produkty, suroviny a zejména víno, jímž byl zásobován Krakov a polské severokarpatské trhy. Kvocient importovaného zboží od sedmdesátých let 16. století postupně vzrůstal, největšího rozsahu nabyl ve druhém desetiletí 17. století, koncem dvacátých let 17. století jen mírně poklesl. Přešovští obchodníci vynikli jako dodavatelé zboží hromadné spotřeby — kramářského zboží a zvláště textilií (lacinější druhy sukna, plátno, klobouky a roušky). Pronikli dokonce na bardějovský místní trh a zásobovali nejen východoslovenské, ale i uherské a sedmihradské trhy, kam byla určena největší část tohoto importu. Prešov byl důležitou zásobovací základnou textilií i pro vojsko a přešovští obchodníci dodávali spišské komoře sukno na úvěr i v padesátých letech 17. století.³

Široký sortiment kramářského zboží dováželi přešovští obchodníci převážně z Rakous, kde je na vídeňských jarmarcích nakupovali od zástupců norimberských, italských a rakouských firem na úvěr, aby je rozprodávali na místním a oblastním trhu a hlavně na jihu a jihovýchodě. Od českých a moravských obchodních partnerů přebírali zboží (zvláště jihlavské a jindřichohradecké sukno a roušky) i v Bratislavě. Od bratislavských řemeslníků nakupovali tisíce kusů husarských klobouků, určených nejen pro sedmihradské trhy, ale patrně i pro armádu.

Přešovský trh a jím zásobované trhy vzdálenější nebyly tedy v rostoucím dovozu textilií odkázány jen na prostřednictví Krakova či Vídně. Pro slezská a moravská sukna Prešované sami zajížděli do středisek soukenické výroby a nakupovali je na úvěr. Stejně tak na jižní a jihovýchodní trhy přešovští obchodníci pronikali s dodávkami polského plátna, které zde vytlačilo plátno slezské.⁴ Ani plátno však nekupovali prostřednictvím krakovského trhu, ale přímo z výrobních severokarpatských center. Stabilní dovoz polského plátna svědčí o tom, že přešovští podnikatelé zajišťovali též mimořádné vojenské dodávky.

Objem a intenzita obchodních styků s Polskem vrcholila koncem druhého desetiletí 17. století, neboť na polský trh se hromadně obraceli i Prešované obchodující s Rakousy, a to zejména roku 1619 pod vlivem válečných akcí, které narušily jejich dosavadní obchodní kontakty.⁵ Počátkem dvacátých let 17. století však následovala stagnace a pokles obchodního spojení s polskými trhy (kromě exportu vína a importu plátna), což bylo kompenzováno zintenzivněním obchodních vazeb s rakouskými a zejména se slezskými a moravskými obchodními a výrobními centry. Současně se

³ Š. Kazimír, *Základné rysy obchodu Prešova*, s. 180.

⁴ F. Kavka, *Český a slovenský obchod s textilními výrobky*, s. 155.

⁵ Přešovští obchodníci exportovali do Krakova pouze čtvrtinu do Polska určeného zboží (především víno) a nakupovali zde méně než polovinu zboží dovezeného z Polska, avšak koncem druhého desetiletí 17. století se dovoz zboží přímo z Krakova v režii Prešovanů zvýšil. Živé obchodní kontakty udržovali přešovští obchodníci s Bieczí, Nowým Sączem a menšími severokarpatskými městy.

okruh účastníků dálkové směny dále nerozšiřoval. Nesporně se projevil důsledek změny orientace obchodních vazeb ve prospěch Rakous, Slezska a Moravy, kde se mohli uplatnit stejně jako dříve především profesionální obchodníci s delší obchodní tradicí, kteří nepočítali s odbytem importovaného zboží jen v rámci místního trhu. Většinu tohoto zboží dodávali na úvér svým obchodním partnerům z území dnešní Zakarpatské Ukrajiny, Rumunska a východního Maďarska. Jak dokázaly výzkumy Š. Kazimíra,⁶ obdobné obchodní transakce na prešovských jarmarcích realizovali také velkoobchodníci z dalších východoslovenských měst, zejména z Levoče a Košic. Prešovští obchodníci byli nejen společníky, ale i věřiteli košických měšťanů, zvláště od konce druhého desetiletí 17. století.⁷ Disponovali takovým kapitálem, že mohli půjčovat spišské komoře hotové peníze na výplatu žoldu.⁸

Dosavadními poznatky byla jednoznačně doložena úloha Prešova jako předního centra obchodu uherským vínem i prvenství prešovských obchodníků v exportu vna do Polska ve vlastní režii, které se během první poloviny 17. století prosazovalo stále výrazněji. Např. roku 1610 bylo za víno, deklarované přes Prešov, odvedeno 3 099 florénů cla, roku 1611 pak 4 821 florénů⁹ a v letech 1637—1641 bylo přes Prešov vyvezeno 13 711 sudů vína.¹⁰ Objem celkového vývozu vína z tokajské oblasti činil počátkem 17. století kolem 50 000 hektolitřů ročně.¹¹ Vedle Prešovanů byli jeho předními vývozci košičtí a bardějovští obchodníci.¹² Předpokladem prosperity jejich obchodu vínem, který by jinak nemohl konkurovat šlechtickému, bylo vlastnictví poddanských vesnic. Využíváním feudálních vrchnostenských práv si města zajistila bezplatnou dopravu vína z Tokaje i jeho nucený konzum poddanými, které si najímala i k formanským službám při exportu vína na polské trhy. Základnu jejich aktivity v tomto obchodním odvětví tvořily městské vinice v Tokaji, na nichž Bardějov (stejně jako Prešov a Košice) hospodařil velmi pečlivě a průběžně aplikoval pokrokové agrotechnické metody.¹³ K produkci z vlastních i pronajatých vinic bylo každoročně v tokajské oblasti značné množství vína přikupováno.¹⁴ Např. roku 1601 koupila městská rada Prešova víno za 17 521 florénů 30 denárů.¹⁵ Podle zápisů v účetních knihách a výkazů prešovských a bardějovských

⁶ Š. Kazimír, *Základné rysy obchodu Prešova*, s. 188.

⁷ Archiv města Košic, rkp. H-III/2-ar. 3, r. 1597—1635, kniha přípovědí.

⁸ Š. Kazimír, *Základné rysy obchodu Prešova*, s. 182.

⁹ S. Takáts, *Borkivitelünk Lengyelországba 1610 és 1611 — ben. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 6, 1899, s. 87. Třicátek za sud činil 2 florény.*

¹⁰ S. Tóth, *Sáros vármegye monográfiája III*, Budapest 1912, s. 529.

S. Takáts, *Borkivitelünk Lengyelországba 1637—1641-ig*, Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 5, 1898, s. 113 n.

¹¹ I. N. Kiss, *Die Rolle der Magnaten-Gutswirtschaft im Grosshandel Ungarns im 17. Jahrhundert*. In: *Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450—1650*, Köln—Wien 1971, s. 480.

¹² P. Horváth, *Príspevok k obchodným stykom*, s. 135.

¹³ L. Geccsényi, *Bártfa város hegyaljai szőlőgazdálkodása (1458—1563)*, Agrártörténeti Szemle 8, 1966, s. 485.

¹⁴ E. Fügedi, *Der Aussenhandel Ungarns am Anfang des 16. Jahrhunderts*. In: *Der Aussenhandel Ostmitteleuropas*, s. 75.

¹⁵ Státní okresní archiv Prešov, fond Archiv města Prešova (dále jen SOAP), Mises, r. 1601, účetní kniha, nesignováno.

vináren, jejichž roční příjmy mnohdy vysoko přesahovaly 20 000 florénů, lze soudit, že značná část vína byla určena ke konzumu ve městě. Nejvyšší kvalita vína bylo prodáváno polským kupcům. To praktikovala nejen městská rada, ale i přešovští a bardějovští měšťané, kteří se pak sami stali konzumenty levnějšího vína v městském šenku.

Víno, určené pro polské trhy, se začalo deklarovat po vinobraní (zhruba v polovině září), pak export stále vzrůstal a dosáhl vrcholu v prosinci či lednu. Koncem zimy se snižoval. V menším množství se víno vyváželo po celý rok. Můžeme tak soudit z analýzy přešovských třicátek z počátku 17. století, které export vína částečně evidovaly, a krakovských celních register z roku 1631.¹⁶ Sezónní výkyvy v exportu vína během roku se přizpůsobovaly rytmu vinohradnických a vinařských prací i podmínkám transportu tohoto zboží, které byly v zimě výhodnější. Za příznivého stavu vody se sice víno v Polsku plavilo do severokarpatských měst i na vorech po řece Dunajci, převážně však byly padesátilitrové sudy vína přepravovány po přirozeně zpevněných cestách na těžkých vozech, přičemž počet sudů obvykle odpovídal počtu koní ve spřežení, jak doložily údaje krakovských celních register z roku 1631. Kromě toho se v zimě během delšího transportu víno tolik nekazilo působením tepla, což se zejména u méně kvalitních druhů stávalo velmi často.¹⁷ Vozy tažené koňmi s nákladem zboží přešovských obchodníků dorazily z Krakova obvykle za sedm dní, nejvýše za čtyři dny. Zjistili jsme to pro rok 1618 porovnáním údajů krakovských celních register a přešovských třicátek. Např. přešovský velkoobchodník sukнем Jan Lengfelner ohlásil 13. prosince 1618 na krakovské celnici 15 centýřů olova. Povožnické služby mu nabídl Prešovčan Jiří Konya. Se čtyřmi koňmi dojel do Prešova 19. prosince, kdy byl Lengfelnerův náklad evidován přešovskými třicátky.¹⁸

Š úbytkem vína v sudech během delší cesty se počítalo i při stanovení celního poplatku v Krakově. Jestliže množství sudů v jednom ohlášeném nákladu převýšilo dvacet, neplatilo se clo za jeden z nich. Při větších nákladech, které nedosáhly této hranice, se uznalo na doliti jen půl sudu vína. Obdobná praxe, jakou jsme zjistili pro rok 1631, platila nesporně i v jiných letech. Množství vína v sudu se kontrolovalo, zda odpovídá stanovenému objemu 5 věder (50 litrů). Pro špatné míry nařídil Zikmund III. roku 1617 stíhat v Polsku uherké obchodníky, protože jejich vinné sudy neodpovídaly velikosti, předepsané usnesením polského sněmu z roku 1611. Kupci, obeslaní před soud v Bieczu, se hájili tím, že jejich míry vyhovují císařským nařízením, platným v Uhrách, a kromě toho jako poddaní uherského krále mohou být souzeni jen soudem svého domovského města.¹⁹

¹⁶ SOAP, Missiles r. 1607, 1608, 1609, 1610, 1612, třicátkové rejstříky, nesignováno. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie, fond Archiwum aktów dawnych miasta Krakowa (dále jen WAPK), rkp. č. 2145, r. 1631, celní registra. Fotokopie celních register mi laskavě zapůjčil prof. PhDr. František Hejl, CSc.

¹⁷ J. S y g a ŋ s k i, *Historia Nowego Sącza od wstąpienia dynastii Wazów do pierwszego rozbioru Polski I*, Lwów 1901, s. 179.

¹⁸ WAPK, rkp. č. 2140, r. 1618, celní registra. Zpracovanou kartotéku celních register mi laskavě zapůjčil prof. PhDr. František Hejl, CSc.

SOAP, Missiles, r. 1618, třicátkové rejstříky nesignováno.

¹⁹ F. B u j a k, *Materyaly do historyi miasta Bieca (1361–1632)*, Kraków 1914, č. 442, 443, s. 178.

Vysokou pokutou či zabavením nákladu bylo v Polsku trestáno falšování vína.²⁰

Obchod vínem musel být provozován ve velkém, aby byl skutečně výnosný. Náklady na přepravu byly značné. Např. dovoz sudu vína do Nowého Sącze z Torysy (ležela o 37 km blíže po obchodní cestě než Prešov) stál průměrně 5 polských zlatých. Sud uherského vína se prodával v severokarpatské oblasti po 26—150 polských zlatých, největšího odbytu bylo dosaženo u jakostnějších druhů.²¹ Přes poměrně vysokou cenu vína jeho konzum v Polsku od 16. století vzrůstal a stále důsledněji platilo, že nullum vinum, nisi Hungaricum.

Uherská šlechta, využívající svých feudálních práv, měla při hospodaření ve vlastní režii nižší výrobní náklady a nemínila se dělit o zisky s městskými překupníky. Bylo pro ni výhodnější, aby polští kupci jezdili do Tokaje pro víno sami. Sněmovním usnesením byl proto vývoz vína do Polska uherským obchodníkům zakázán.²² Roku 1595 byl zákaz odvolán, roku 1609 však byl obnoven. Roku 1613 byl obchod vínem opět povolen, avšak roku 1630 byl znovu zakázán.²³ Nikdy však nebyl zákaz striktně dodržován. Stejně sobeckou hospodářskou politiku sledovala šlechta polská. Ve druhé polovině 16. století byl polským kupcům opětovně zakazován dovoz uherského vína. Nařízení obnovil roku 1603 Zikmund III.²⁴

Poptávka po uherském víně v Polsku převyšovala nabídku zejména v letech 1620—1623, jak o tom svědčí korespondence z archivu bardějovské městské rady. Tehdy přinášel kupcům ze severokarpatských měst prodej vína na okolních trzích největší příjmy. Zisk nowosądeckého obchodníka Jiřího Tymowského za dodávky vína z Kežmarku, Bardějova nebo i z polské Muszyny do Nowého Korczyzna, Krakova či polské šlechtě v těchto letech činil 20—100 %.²⁵

Také v tomto obchodním odvětví se realizoval složitý systém úvěrování, v němž prešovští obchodníci byli většinou věřiteli polských odběratelů, zvláště z řad svých obchodních partnerů, a to nejen z Krakova, ale i z Nowého Sącze aj.²⁶ Polská šlechta obvykle platila za víno v hotovosti, požadovala však výslovně víno dobré.²⁷ V obchodní korespondenci polských měst s Bardějovem v první polovině 17. století převažovaly žádosti o zaplacení pohledávek, pouze koncem druhého desetiletí a počátkem dvacátých let 17. století konjunktura obchodu vínem výrazněji ovlivnila solventnost bardějovských obchodníků na polských trzích i prosperitu dálkového obchodu a příznivě se projevila i ve společenské struktuře a ekonomice

²⁰ S. Tóth, *Sáros vármegye monográfiája III*, s. 529.

²¹ J. Sygański, *Historja Nowego Sącza I*, s. 165—169.

²² I. N. Kiss, *Die Rolle der Magnaten-Gutswirtschaft*, s. 529.

²³ S. Tóth, *Sáros vármegye monográfiája III*, s. 529.

²⁴ F. Bujak, *Materyaly do historyi miasta Bieczka* č. 374, s. 158.

²⁵ J. Sygański, *Historja Nowego Sącza I*, s. 178.

²⁶ Např. Michal Komoroní z Prešova stabilně dodával víno varhaníku Stanislavu Rogalskému, majiteli jednoho z 23 nowosądeckých vinných sklepů. J. Sygański, *Historja Nowego Sącza I*, s. 179, 188. Prešován Michal Strauss roku 1630 dodal dvěma obchodníkům z Nowého Sącze víno na úvěr za 5 000 florénů. Gy. Komoroczy, *Borkivitelünk észak felé*, Kassa 1944, s. 190.

²⁷ Státní archiv Bardějov, fond Archiv města Bardějova, Missiles, Muszyna 1620, 25. I., Jan Bedlinsky radě města Bardějova, nesignováno; Grybów 1620, velikonoce, Anežka Pieniaskowa rychtářů města Bardějova, nesignováno, aj.

města. Již z tohoto porovnání situace ve stagnujícím Bardějově a prosperujícím Prešově je zřejmé, že schopnost podílet se na výnosném obchodě vínem závisela na celkovém charakteru městské ekonomiky a stupni rozvoje výrobních sil.

Agrární struktura ekonomiky země a z ní vyplývající zvýšená koupěschopnost hlavní masy odběratelů po žních a vinobraní ovlivňovala sezonalitu obchodu i termíny jarmarků. Kromě tohoto hlavního trendu je při sledování obchodních styků Krakovanů roku 1631 jasně patrné, že jejich export zboží do Uher dosáhl druhého vrcholu koncem listopadu a v prosinci, zatímco dovoz nabyl největší intenzity v prosinci a lednu. Krakovští velkoobchodníci exportovali do Uher především textilie. Z celkového dovozu slezských suken z Krakova do Uher roku 1631 sami dodali 86,7 %.²⁸ Zimního období využívali pro nákup i transport uherského vína, jehož dodávky si zajistili zásobením skladů svých obchodních partnerů textiliemi. Roku 1631 připadala na krakovské obchodníky téměř pětina do Krakova deklarovaného uherského vína (1 067 sudů).

Deset prešovských obchodníků (devět z nich obchodovalo pouze vínem) dodalo roku 1631 na krakovský trh 537,5 sudu vína, zatímco roku 1624³⁰ deklarovali Prešované 1 006 sudů z celkového dovozu 6 537 sudů uherského vína. Roku 1638 dovoz vína na krakovský trh v režii Prešované činil 677 sudů, roku 1644 — 624 sudy, roku 1653 — 420 sudů, což byla vždy více než třetina celkového dovozu uherského vína do Krakova.³¹ Pouze 8 % z celkového množství uherského vína, dodaného do Krakova roku 1631, bylo deklarováno dále, zejména do Varšavy (115 sudů).

Význam Prešova jako předního dodavatele vína do Polska dokumentovaly též údaje zachovaných prešovských třicátků, evidujících pouze dál-

²⁸ M. Marečková, *K problematice prešovského dálkového obchodu s textilními výrobky v prvních třech desetiletích 17. století*, Sborník prací pedagogické fakulty UJEP — řada společenských věd č. 6, Brno 1974, s. 81 n.

²⁹ Pramen k tabulce: WAPK, rkp. č. 2145, r. 1631, celní registra.

Dovozci a směr dovozu	Počet sudů
Stará Lubovňa	667
Prešov	537,5
Spišská Nová Ves	214
Levoča	184,5
Bardějov	83
Kežmarok	73
Šarišský Potok	56
Žilina	45
Podolíneč	43
Banská Bystrica	39
Torysa	26
Košice	2
z Uher	576
Krakované	1 067
polská šlechta	411,5
církevní hodnostáři	154
neurčeno	1 005
Celkem	5 183,5

³⁰ F. Hejl, *Český obchod na krakovském trhu*, s. 239.

³¹ P. Horváth, *Príspevok k obchodným stykom*, s. 136, poznámka č. 20.

kový obchod místních měšťanů. Roku 1607 byl doložen export 139 sudů vína, roku 1608 — 1 153,5 sudu, roku 1609 — 483 sudů, roku 1610 — 71 sudů a roku 1612 bylo evidováno 97 sudů vína, exportovaného Prešovany. Roku 1623 bylo registrováno 26 obchodníků, kteří dlužili třicátek za 546 sudů vína.³² Ostatní prešovské třicátky, zachované pro prvou polovinu 17. století, nezaznamenaly obchod vínem. Avšak ani uvedené údaje třicátků neevidovaly obchod vínem v úplnosti.

Městská celní privilegia byla vcelku omezená a podle okolností a celkové situace města byla jejich platnost upravována. Třicátek za deklarování vína mimo hranice uherského království, který činil 2 florény za sud, si ponejvíce ponechával panovník,³³ neboť poplatek za vývoz vína tvořil základ celních příjmů spišské komory. V letech 1607—1612 se panovník zřejmě určité části těchto příjmů od Prešovanů vzdal a mělo jich být použito na opravu prešovského opevnění, roku 1608 městu ponechal zřejmě celý třicátek za vývoz vína, vybraný od prešovských obchodníků. Měly tak být kompenzovány ztráty za Bočkajova povstání, kdy kromě několika útoků hajduků musel Prešov po jeden a půl roku živit císařské vojsko a platit kontribuce na jeho žold. Soupis výdajů na vydržování císařské posádky činil 111 683 zlatých rýnských.³⁴

Podle údajů, uveřejněných Š. Kazimírem,³⁵ roku 1615 přes královskou celní stanici v Prešově vyvezlo 1585,5 sudu vína 37 prešovských obchodníků, z nichž 31 deklarovalo pouze víno. Domníváme se, že i královská celní registra evidovala zhruba polovinu obchodních transakcí Prešovanů při obchodování vínem. Vyplývá to i z údajů register městského skladu vína z roku 1624,³⁶ uvedených v dalším textu. Pocházejí sice z konce období konjunkturny obchodu vínem, základní relace však zůstaly patrné. Část vína prodali Prešované uvnitř země a nedopravovali je sami do Polska, případně použili jiné pohraniční celnice. Zejména však je nutno počítat se značným podílem případů, kdy obchodníci třicátek neodváděli buď proto, že zaplatili spišské komoře předem v hotovosti paušál, nebo proto, že tak byly vyrovnávány jejich pohledávky u spišské komory za půjčení peněz či dodávky textilií, případně z toho důvodu, že byli věřiteli těchto dodavatelů z řad svých spoluměšťanů i odjinud. Zvláště u velkoobchodníků vínem, disponujících značným obchodním kapitálem, byly tyto modality splácení dluhů zcela běžné.³⁷ Také většina větších pohledávek Prešovnanů, kteří poskytli městu půjčku na zaplacení kontribuce v letech 1605 a 1606, byla vyrovnána tím, že věřitelé městské pokladny nemuseli po několik let (v některých případech až do roku 1621) odvádět třicátkové clo, případně další dávky vybírané městem.³⁸

³² SOAP, Missiles, r. 1607, 1608, 1609, 1610, 1612, 1623, třicátkové rejstříky nesignováno.

³³ Š. Kazimír, *Základné rysy obchodu Prešova*, s. 175.

³⁴ SOAP, Missiles, r. 1616, 23. VIII. císař Matyáš městu Prešovu, nesignováno.

³⁵ Š. Kazimír, *Základné rysy obchodu Prešova*, s. 184 n.

Královský registr Prešova z roku 1615, analyzovaný Š. Kazimírem, evidoval všechno zboží, které při dálkovém obchodu prošlo třicátkovou stanicí, i když bylo clo odvedeno jinde.

³⁶ SOAP, Missiles, r. 1624, registr městského skladu vína, nesignováno.

³⁷ Š. Kazimír, *Základné rysy obchodu Prešova*, s. 181 n.

³⁸ SOAP, Missiles, r. 1605—1606, rejstříky kontribuce, nesignováno, první exemplář, f. 29 v. n.

Roku 1624 bylo do městského skladu vína v Prešově dovezeno 9848 sudů vína, z toho 5756 sudů patřilo Prešovánům a 4092 sudů cizím podnikatelům. Třicátek byl odveden pouze za 4718 sudů, z dalších 5130 neproclených sudů patřilo 2878 Prešovánům a 2252 cizím obchodníkům. V Prešově bylo zřejmě zkonsumováno 1142 sudů a z celkového vývozu 8706 sudů vína z městského skladu bylo 3477 sudů součástí nákladu 228 cizích podnikatelů, 5229 sudů vyvezlo 290 prešovských měšťanů. Ve většině případů (až na 16 Prešovánů a 18 cizinců, což mohlo být důsledkem neúplné evidence) byl za skladování vína od obou skupin obchodníků inkasován poplatek ve stejné výši 1 denár za sud.³⁹ Avšak z tohoto množství vína, registrovaného v prešovském městském skladu roku 1624, deklarovali Prešované do Krakova pouze 1006 sudů.⁴⁰ Značná část byla tedy určena polským obchodníkům v severokarpatských městech nebo přímo konzumentům.

V době konjunktury počátkem dvacátých let 17. století bylo do obchodu vínem zapojeno kolem tří set prešovských měšťanů, kteří se snažili využít vhodné příležitosti k výdělku. Stabilně provozovala obchod vínem zhruba desetina tohoto počtu, jak o tom svědčí mimo jiné i poznámky v knize měšťanských práv, týkající se měšťanů, jimž bylo městskou radou v letech 1574—1633 povoleno obchodování vínem.⁴¹ V letech 1597—1633 získalo povolení 66 měšťanů, z toho pouze dva z 38 obchodníků z profese, které v tomto období evidovala kniha měšťanských práv. U deseti měšťanů bylo uvedeno jiné zaměstnání. Osm bylo řemeslníky, jeden byl učitel a jeden varhaník. Svědčí to o skutečnosti, že kupectvo dosud netvořilo kompaktní vrstvu, přístup k provozování obchodu byl otevřený i pro řemeslníky a příslušníky svobodných povolání a této možnosti zejména za obchodní konjunktury využívaly široké vrstvy obyvatel. Obchod však ovládali profesionální obchodníci. V letech 1574—1596 dostalo povolení obchodovat vínem 34 měšťanů. Avšak nejvýše deset podnikatelů obchod vínem skutečně ovládalo i v letech konjunktury, kdy dokázali nahromadit značné zisky. Většinou však neprovozovali obchod jinými druhy zboží.

Zisky z obchodu vínem tvořily základ prešovského obchodního kapitálu, který byl nejen schopen krýt velké dodávky zboží hromadné spotřeby, ale umožnil i financování části obchodního podnikání kupců jižních a jihovýchodních oblastí. Přitom prešovští obchodníci sami využívali úvěru svých rakouských, jihoněmeckých, italských, či slezských, moravských a českých dodavatelů. Velké kapitály, získané dálkovým obchodem, byly investovány do úvěrových operací a obchodů se státem. Obvykle se investice zaměřily na nákup nemovitostí, zvláště půdy a domů. S výjimkou zemědělství, zejména vinohradnictví, hromadného odběru výrobků bratislavských a později i prešovských kloboučníků⁴² a trvalé orientace na polské severokarpatské plátenictví byl místní obchodní kapitál spojen

³⁹ Na základě tohoto zjištění by bylo možné podle výše příjmů za skladování vína, uváděné pro jednotlivá léta v zachovaných účetních knihách města, velmi zhruba usuzovat na obraty při obchodu vínem, který prošel městem. Např. roku 1601 suma 66 florénů 5 denárů by odpovídala 6 605 sudům skladovaného vína. SOAP, Missiles, r. 1601, městské účty, nesignováno.

⁴⁰ Srovnej poznámka č. 30.

⁴¹ SOAP rkp. č. 2118, r. 1537—1676, kniha měšťanských práv.

⁴² F. K a v k a, *Český a slovenský obchod s textilními výrobky*, s. 170.

s produkcí ponejvíce formou dovozu řemeslnických surovin, především textilií, galanterie, kloboučnické vlny, příze, kovů, koží apod.

Podmínkou pro úspěšné zapojení Prešova do dálkové směny zboží, do značné míry realizované v režii místních obchodníků, byla celkově příznivá ekonomická situace města, zejména pak rozkvět jeho řemeslné produkce. Prešov patřil k nejvyspělejšíms slovenským řemeslnickým městům, v němž všechna odvětví řemeslné výroby prosperovala a dále se rozvíjela. V první polovině 17. století se prohloubila téměř na dvojnásobek bohatost výrobních specializací a počet řemeslníků se ztrojnásobil vzhledem k situaci v polovině 16. století.⁴³ Odrazem těchto poměrů byly i změny sociální struktury a populačního vývoje, v nichž se celkově uplatnila progresivní vývojová tendence, typická pro ekonomicky prosperující města.

Prešov v první polovině 17. století plnil funkci prvořadého obchodního střediska a organizátora dálkového obchodu na východním Slovensku i významného centra středoevropského obchodu, orientovaného na zásobování jižních a východních oblastí. Soustředění obchodu vínem a aktivita Prešovčanů při jeho realizaci byly nesporně jedním z předpokladů prosperity prešovského dálkového obchodu, síly obchodního kapitálu, poměrné stability městské ekonomiky i aktivní obchodní bilance prešovského (i uherského) obchodu na krakovském trhu.

Je však nutno si uvědomit, že zisky z obchodu vínem, a tedy základ prešovského obchodního kapitálu, na jedné straně byly podmíněny vykořisťováním rolníků vlastních poddanských obcí i námezdních pracovních sil v tokajské oblasti,⁴⁴ na druhé straně pocházely do značné míry od hlavního konzumenta uherského vína — polské šlechty. V pozadí úspěchů prešovského obchodu stálo tedy využívání mimoekonomických prostředků a form, spjatých s feudálním systémem.

⁴³ M. Marečková, *Řemeslná výroba Bardějova a Prešova v první polovině 17. století*, Československý časopis historický 24, 1976, s. 91 n.

⁴⁴ M. Marečková, *Bardějovské poddanské vesnice v první polovině 17. století*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C, 21–22, 1975, s. 143 n.

